

Європейського Союзу [4, ст. 161]. Такій унікальній, по своїй сутності, угоді вже присвоїли характеристику “інтеграція без членства”.

Отже, будучи важливим стратегічним партнером, Європейський Союз безсумнівно має вплив у сфері формування української державної політики. Цей вплив регулюється Угодою про асоціацію, яку Україна підписала з Європейським Союзом і розповсюджується не тільки на сфери пов’язані з економікою та торгівлею. Однак, не зважаючи на існування комплексного механізму взаємодії та інтеграції, перспективи повного членства України в Європейському Союзі не є предметом договору і можуть бути розглянуті після повної імплементації Угоди про асоціацію.

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Рудік О. М. Інституційне забезпечення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Аспекти публічного управління: 9-10 (11-12), 2014, с. 5-11.* URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/111/111>
2. Chochia, A., Popjanovski, J. “Change of Power and Its Influence on Country’s Europeanization Process. Case study: Georgia”, in T. Kerikmäe & A. Chocia, *Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy*, Cham, Springer, 2016, pp. 197-198.
3. Official Journal of the European Union, *Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part*, Brussels, 21 March 2014.
4. Petrov, R. “Implementation of Association Agreements between the EU and Ukraine, Moldova and Georgia: Legal and Constitutional Challenges” in T. Kerikmäe & A. Chocia, *Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy*, Cham, Springer, 2016, p. 161.
5. Van der Loo, G. *The EU-Ukraine Association Agreement and Deep and Comprehensive Free Trade Area: A New Legal Instrument for EU Integration Without Membership*, Leiden, Boston, Brill Nijhoff, 2016
6. Wincott, W. “The Idea of the European Social Model: Limits and Paradoxes of Europeanization” in K. Featherstone & C. M. Radaelli, *The Politics of Europeanization*, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 289.

**О. В. Новакова**  
*професор кафедри політичних наук,  
публічного управління та адміністрування  
НПУ імені М. П. Драгоманова,  
доктор політичних наук, професор  
(м. Київ)*

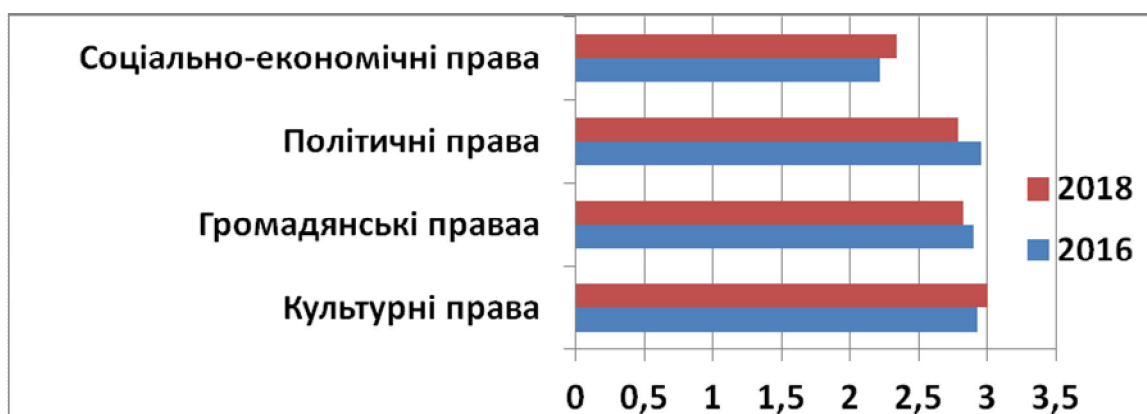
### **ПРАВА ЛЮДИНИ: СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Дотримання прав і свобод людини є пріоритетним завданням демократичного суспільства. Україна, отримавши державну незалежність, також почала торувати шлях до демократичності та верховенства права. Про це свідчить закріплення прав і свобод громадянина в окремому розділі Конституції України. Зокрема стаття 21 Основного Закону проголошує рівність усіх людей у гідності та правах. На думку науковців

“Конституція України закріпила якісно нову систему прав і свобод людини та громадянина, до якої включено відповідні положення міжнародно-правових актів, які безпосередньо стосуються прав і свобод громадянина та містять відповідні зобов’язання держав-учасниць щодо визнання, легалізації, гарантування реалізації, а також охорони і захисту таких прав і свобод з боку держави та її інституцій” [1].

У той же час, повільний хід соціально-політичного реформування, збереження значної частини тоталітарно-авторитарних впливів, анексія частини території та розгортання військового конфлікту на Сході – це чинники, які сьогодні значно ускладнюють проблему гарантування та реалізації прав людини в Україні. У Доповіді ООН щодо ситуації з правами людини в Україні 16 серпня – 15 листопада 2018 року зазначається, що **понад чотири мільйони осіб, зокрема більш ніж 1,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО), страждають від безпосередніх наслідків збройного конфлікту та порушень їх громадянських прав** [2].

Важливим показником рівня забезпечення прав людини виступає оцінка цього процесу самими громадянами, яка за результатами досліджень 2016-2018 років має посередні показники (не вище 3-х з 5-ти можливих балів) [3, с. 26-27].



З представленої діаграми видно, що динаміка тут є зовсім незначною: дещо підвищилися оцінки дотримання культурних, соціальних та економічних прав танатомість знизилися показники забезпечення громадянських і політичних прав.

Проблемою виступає також дисбаланс та безсистемність в політиці української держави щодо захисту прав людини. За висновками експертів основна увага приділяється військовому конфлікту та боротьбі з корупцією, а суто права людини залишаються на другому плані. Тобто суттєво послаблюються ціннісна основа реформування, що може приводити до зниження ефективності та відхилення від стратегії реформ, викривлення їх кінцевої мети [4].

Можна стверджувати, що права людини в нашій країні досі мають значною мірою декларативний характер, вони закріплені, проголошені, але часто не гарантовані. Причини такою ситуації містяться у різних галузях суспільного життя, але провідну роль відіграє протиріччя між правовими нормами та фактичними

соціальними можливостями їх реалізації на практиці. І головним тут є зовсім не економічні проблеми, а реальність прагнення держави захистити права та створити максимально сприятливі умови для життя громадян.

Тісний взаємозв'язок успішності проведення основних реформ в Україні та забезпечення прав людини був відмічений під час прес-конференції до 70-річчя ухвалення Загальної декларації прав людини та Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, що відбулася у Києві 6 грудня 2018 року. Головними спікерами – Є. Захаровим (директор Харківської правозахисної групи) та О. Павліченком (виконавчий директор Української Гельсінкської спілки з прав людини) – було зазначено: “Хай би про що ми говорили – про реформу поліції чи прокуратури, зловживання в СБУ чи боротьбу з корупцією, допомогу внутрішнім переселенцям чи черги на лінії розмежування – ми завжди відповідаємо на запитання: чи зневажає держава свободу людини та чи спрямована вона на припинення чи бодай пом'якшення людських страждань, або, навпаки, є до них байдужою? Це запитання, як лакмусовий папірець, відділяє тренд на відхід від пострадянської держави й перетворення на державу, в якій переважають європейські цінності, від консервативного тренду на збереження радянських рудиментів, закорінених у нелюдських практиках комунізму” [5].

В основі прав людини лежать демократичні цінності, такі як справедливість, свобода, гідність. Розуміння значення та повага до них визначає рівень розвитку суспільства. З огляду на це цікавим є дослідження, проведене Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва щодо ціннісного виміру прав людини в Україні. Аналіз представлених даних дозволив створити уявлення про рівень підтримки українцями певних політико-культурних цінностей.

*Таблиця 1*

### **Динаміка підтримки політико-культурних цінностей українцями**

1	Цінність	Відсоток визнання як основної	
		2016	2018
	<b>Свобода</b>	80,3	86,0
	<b>Справедливість</b>	70,1	69,7
	<b>Безпека</b>	71,9	66,5
	<b>Гідність</b>	64,4	62,5
	<b>Рівність</b>	56,7	58,0
	<b>Відповідальність</b>	49,3	52,3
	<b>Вільний розвиток особистості</b>	55,4	52,0
	<b>Порядок</b>	43,9	46
	<b>Законослухняність</b>	47,5	41,3
	<b>Матеріальна забезпеченість</b>	44,7	40,9
	<b>Мораль</b>	44,2	40,1
	<b>Патріотизм</b>	38,0	31,9
	<b>Толерантність</b>	25,0	27,7

\* Таблицю складено за даними соціологічних досліджень Фонду “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва [3, с. 17-18]

Дані таблиці свідчать про високі показники підтримки цінностей свободи та справедливості. Цей показник значно перевищує результати, отримані при опитуваннях у інших пострадянських країнах, де прихильність до порядку, як провідної цінності, є набагато більшою. Така ситуація певним чином пояснює несприйняття українцями недемократичних форм влади. У той же час, занепокоєння викликає доволі низька оцінка толерантності та патріотизму, що може суттєво завадити побудові ефективної національної державності та політичній ідентифікації громадян.

Відштовхуючись від ціннісних показників, доцільно розглянути ступінь підтримки українцями певних прав людини, що продемонстровано у наступній таблиці.

Таблиця 2

### Найважливіші для українських громадян права людини

№	Право	Відсоток підтримки	
		2016	2018
	Право на життя	77,7	84,9
	Право на соціальне забезпечення	63,2	58,6
	Право на справедливий суд	56,0	58,0
	Право на працю та справедливі умови праці	55,0	55,7
	Право на житло	58,3	55,2
	Право на освіту	57,2	54,9
	Право на свободу та особисту недоторканість	52,6	54,9
	Право на достатній життєвий рівень	50,6	47,6
	Право розпоряджатися власною долею	44,8	47,1
	Свобода думки, совісті, релігії	45,5	42

\* Таблицю складено за даними соціологічних досліджень Фонду “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва [3, с.23-22]

Таким чином, спостерігається певний пріоритет соціально-економічних прав перед громадсько-політичними, що свідчить про наявність патерналістських очікувань захисту від держави. У той же час, українці починають усвідомлювати важливість політичних та громадянських прав, реалізація яких саме створює механізми для подолання соціально-економічних проблем, забезпечення сталого розвитку країни, підвищення добробуту кожного громадянина. Розуміння цього виступає важливою протидією популістським обіцянкам певних політичних сил, що пропонують людям відмовитися від частини прав і свобод в обмін на гарантування добробуту та порядку. Як правило, в результаті громадяни так і не отримують покращення життя, а втрачені права не дають можливості активно та усвідомлено діяти у соціально-політичному просторі, самотійно будуючи своє життя та свою державу.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. *Прієшкіна О. В.* Забезпечення прав людини в Україні: стан та перспективи. URL: [http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12528/Prieshkina\\_Zabezpechennia\\_prav\\_liudyny.pdf](http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12528/Prieshkina_Zabezpechennia_prav_liudyny.pdf)
2. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 серпня – 15 листопада 2018 року. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. URL: [https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/24thReportUkraineAugust\\_November2018\\_UKRANIAN.pdf](https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/24thReportUkraineAugust_November2018_UKRANIAN.pdf)
3. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016-2018) / Резюме дослідження. Київ, 2018. 96 с.
4. Права людини в Україні 2014. Доповідь правозахисних організацій. URL: <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1.11>
5. Про права людини в Україні в 2018 році – до 70-річчя прийняття Загальної декларації та Конвенції про геноцид. URL: <http://khp.org/index.php?id=1544100253>

**М. А. Остапенко**  
*професор кафедри політичних наук,  
публічного управління та адміністрування  
НПУ імені М. П. Драгоманова,  
доктор політичних наук, доцент  
(м. Київ)*

## ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ПОПУЛІЗМ VS ПЛЮРАЛІЗМ

Громадянське суспільство є важливим суб'єктом демократичних перетворень та консолідації демократії. В останні роки в Україні збільшилася кількість громадських об'єднань. Помітними стали громадські ініціативи, серед яких – сприяння проведенню реформ, протидія корупції, допомога армії, вимушеним переселенцям з тимчасово окупованих територій Донбасу та Криму.

Варто відзначити і довіру суспільства до громадських організацій. Зокрема, фахівці відзначають високий ступінь суспільної довіри до волонтерів, який “перевищує рівень довіри до церкви” [2, с. 17]. До громадського сектору це навіть більше, ніж довіра. Соціологи вказують на виникнення нового типу патерналізму – “патерналізму громадських організацій”. Так, І. Бекешкіна описує його у такий спосіб: “якщо ми не довіряємо державним інституціям, то ми довіримо це громадянському суспільству”, при чому “самі в громадському житті участі не беремо, але хай громадські організації зроблять все, що треба” [1].

Вітчизняні науковці вказують на позитивні та негативні тенденції розвитку громадянського суспільства в Україні. Останні, на нашу думку, сприяють, серед іншого, і посиленню популізму: “прояви радикальних громадських протестів; гібридне використання зацікавленими акторами квазігромадянської активності в цілях